

“A Párt eszméi tiszták!”

Egy zempléni pártmunkás levélváltása Aczél Györggyel a törvénytésésekről, 1958

A politikai rendszerváltozás óta eltelt évtized komoly eredményeket hozott az ötvenes évek kutatásában. Forrásközlemények, visszaemlékezések, feldolgozások láttak napvilágot, amelyek révén a történettudomány nemcsak az adatok mennyiségét tekintve, de az elemzések terén is előrelépett. Kellő mértékben feltárták az ötvenes évek törvénytéséseit, s ma már az Államvédelmi Hatóság működéséről is olvasható monográfia.¹ A Rákosi-korszak² nagypolitikai összefüggései között azonban gyakorta elsikkad a kisember nézőpontja, a történelmi válsághelyzeteknek a mindennapok szintjén való megragadása. Márpedig a politikai események társadalmi hatásmechanizmusának megértéséhez nem elegendő csupán a vezető szervek döntéseinek, vagy a vezetők életrajzának elemzése.

Az alábbiakban egy olyan levélváltást teszünk közzé, amely segít megérteni ezt a nézőpontot. Megmutatja, hogyan uralkodott el a félelem a Rajk-per³ utáni években egy alacsony beosztású pártfunkcionárius hétköznapjain, hogyan vált semmivé az új társadalmi

rendszerbe vetett hite, hogy aztán paradox módon éppen az “ellenforradalom” után találja meg újra a helyét a munkásmozgalomban. A levél olvasása kapcsán világossá válik, milyen összetevők játszottak közre a Kádár-kormány⁴ tömegbázisának 1956 utáni kialakulásában, s talán érthetőbbek lesznek az 1957. május 1-jei, a budapesti Hősök terén tartott tömeggyűlés mintegy 400 ezer főnyi résztvevőjének motivációi is.

A iratok további érdekessége, hogy Zemplénhez kötődnek. Egy zempléni pártmunkás ügyéről van szó, amelynek előzményei Aczél György,⁵ a Kádár-korszak egyik legbefolyásosabb politikusának Zemplénben töltött megyei párttitkári időszakára nyúlnak vissza.

A dokumentumokat a Magyar Országos Levéltár Aczél György miniszterhelyettesi iratait tartalmazó fondjában fedeztük fel.⁶ A nyilvánvaló helyesírási hibákat kijavítottuk, egyébként a két levelet szöveghűen, teljes terjedelemben közöljük. A levél íróját - a személyiségi jogok védelme érdekében - csak nevének kezdőbetűivel jelöltük.

Kedves Aczél Elvtárs!

Múlt év eleje óta, amikor megtudtam, hogy Aczél elvtárs él, folyton készültem Aczél elvtársnak írni. Teszem ezt azért, mert az ügy kapcsolatos Aczél elvtárrsal, illetve egy fényképével, ami még, úgy gondolom, 1947. évben készült.

Az előzőleg velem történeteket most kikapcsolom, hogy ne legyen hosszú a történet, mert az egy levélbe úgysem férne bele.

Ott kezdem el, hogy 1949. évben Szegedről visszakerültem Sátoraljaújhelybe, abban az időben, amikor a Dózsa György úti szállodát alakították át megyebizottsági⁷ székházzá. Ennek a munkának az ellenőrzésével, melyet a helybeli kisiparosok végeztek, a megyebizottság engem bízott meg, mint az Építési és Közmunkaügyi Hivatal vezetőjét.

Amikor a munka befejezést nyert, én szállítottam át a bútorokat és az alagsorban levő irattárat is.

Ebben a helyiségben a szekrények mellett egy berámázott kép volt bedugva, olyan 25x18-as méretű. Ez a kép Aczél elvtársat ábrázolta, amint egy kisleányt tart a karjában.⁸ A képről a port lefújtam, és rátettem egy kosárra, mellyel a papirokat hordták.

Amint vinni akarták az emberek, lejött hozzánk egy elvtársnő, Breznói, vagy Bresztóczi, már nem emlékszem a névre, és amikor meglátta a kosár tetején a képet, amely arccal volt felfelé, magából kikelve azt kérdezi: “Honnan vették elő ezt a képet?” A szekrény mellett volt leesve, gondolom, mint Zemplén megyei titkár⁹, megérdemelné, hogy valamelyik szobába kitegyük, mondom neki. Erre ő még nagyobb szemeket mereszt és megkérdezi: “ismeri ezt az embert, aki a képen van?” “Már hogyan ismerném, amikor 1947-ben, s ezt megelőzőleg is a keze alatt dolgoztam. Egy nagyon rendes ember, jó kommunista és nagyon szereti a gyerekeket, amit külön becsülni tudok, mert nekem is van öt gyerekem.” Erre nem szólt többet, hanem a fényképet magához véve faképnél hagyott. Én akkor nagyon csodálkoztam ezen a jeleneten, mert akkor még nem tudtam, hogy Aczél elvtárs is áldozatul esett a törvénytelen ségeknek.¹⁰

Én ebben az időben tagja voltam a VP¹¹. oktatási bizottságának, az MSZT¹² szervező titkára voltam, mint társadalmi munkás, szemináriumi előadó, stb. Két-három hét múlva észrevettem, hogy engem állandóan kíséretet valaki. Először azt gondoltam,

tévedek. Később azonban még a családomban is észrevette, sőt ők tudták meg, hogy még éjszaka is hol az ablakom alatt, hol a kapu alatt álldogál valaki. Miután nem volt félnivalóm, eleinte csak mosolyogtam a dolgokon, mert tudtam, hogy semmi olyant, ami a becsülettel és kommunista mivoltommal nem egyeztethető össze, nem csináltam.

Később, jó pár hónap múlva észrevettem, hogy a Pártbizottságnál melőznek. Felmentem, és megkérdeztem Eigel elvtársat, hogy mondja meg, mi ennek az oka. Azt mondta, nézd Cs. elvtárs, néhány névtelen levél érkezett ellened, s ha ez igaz, nem való vagy a pártba. Azt azonban, hogy mivel és kik vádolnak, nem mondta meg. Rettenetesen fájt ez nekem, hiszen nagyon szerettem a pártmunkát. Ez folyt tovább. Majd egy káderezésen kellett megjelenem, s ott egy nő és egy rendőr főhadnagy káderezett. Különösen a Rajk-üggyel kapcsolatos dolgokról érdeklődtek, amiről nem tudtam mást mondani, mint ami a sajtóban megjelent. A káderezés után az 1950/51-es oktatási évben már teljesen leépítettek, semmiféle pártmunkát nem kaptam, s a kíséretetés is tovább tartott, ami szinte már az örületbe kergetett.

Ekkor beadvánnyal fordultam a városi és megyei Pártbizottsághoz, és kértem, hogy ha van ellenem valami vád, vizsgálják ki.

Ebben az ügyben még az állampolgári hatóságnak¹³ is írtam. A levélmásolat ma is megvan.

Majd ezután 1951. március 13-án hívtak az ÁVH-hoz. Gyanútlanul, de tele félelemmel elmentem a Sallay-Fürst utcába. Ott három civil ruhás egyén leültetett, és személyazonosságom megállapítása után arról faggattak, hogy van-e Jugoszláviában rokonom, ha van, hol laknak, stb. Majd az egyik megkérdezi, hogy mondjam meg, milyen kapcsolatban álltam Aczéllal. Elmondtam, hogy én, mint aktív, a megyebizottság panaszirodáját vezetem, és 1947-ben saját kérelmemre Szegedre kértem áthelyezésemet. Annyi kapcsolatomban volt, mint bármelyik megyebizottságon dolgozónak, semmi más. Erre váratlanul az egyik civiltől, akit úgy tudom Lőrincznek hívtak, akkora pofont kaptam hátulról, hogy a székekkel együtt feldültem. Ez azt mondta, mit hazudozol én itt összevissza, ők ugyanis tudnak mindent. Jobb, ha bevallom, míg szépen vagyok. Én nem tudtam semmit mondani. Erre azt mondta az egyik civil, vigyétek le a pincébe, hogy gondolkozzon. Ez a Sallay-Fürst

utcai ház L-alakú, s L szárának megfelelőleg egy pincehelyiség van. Ide vittek le ketten, s amint leértünk, egy gumibottal ütlegelni kezdtek, majd kaptam egyet a fejemre, attól elszédültem. Arra tértem magamhoz, hogy az arcomba öntöttek egy kancsó vizet, és rámkiabált aki leöntött, hogy álljak fel. Nagy nehezen felálltam, ez délután 3 óra felé volt már. Ekkor felvittek az irodahelyiségbe, ahol az egyik civil azt mondta: ez egy kis oktatás, ha nem leszek őszinte, akkor mi ráérünk minden héten legalább egyszer jobb belátásra bírni, mindaddig, amíg meg nem döglik, vagy felel arra, amit kérdeztünk. Ekkor azt mondta még: most elengednek, de ne próbálják a mai napról akár még a családtagjaimnak is beszélni, mert akkor nem látom meg a napvilágot. Akkor szédülten eltávoztam, a Diana kertben üldögéltem a csípős időben, s otthon azt mondtam, hogy vidéken voltam.

Ettől kezdve minden nap rettegetem, hogy mikor visznek el. Még ma se tudom, kik voltak, akik akkor megverték, miért vertek meg, mit akartak tőlem, mert többször nem hívtak. Ellenben 1951. június 2-án arra való hivatkozással, hogy mint osztályidegen, beépültem a pártba és a pártvezetőségbe, valamint, hogy kiszolgáltam a

Horthy-rendszert, a megyebizottság utasítására minden fegyelmi eljárás, meghallgatás után¹⁴ kizártak a Pártból.

Hiába fellebbeztem a KEB¹⁵-hez, írtam a Rákosi-titkársághoz, szóba sem állt velem senki.

Ezek után Szolnokra jöttem dolgozni, majd amikor a lakást megszereztem, családom is utánam jött. Itt is mindig rettegetem, hogy mi lesz velem, és akkor már 6 gyerekemmel. De ennek dacára is dolgoztam, 1952-1955-ig az Építők Szakszervezete megyei bizottságának a főkönyvelője voltam társadalmi munkában. Itt töltöttem a szombat délutánjaimat és vasárnapot, és nem szüntem meg hinni abban, hogy egyszer még fény derül erre az ellenem felmerült sötét ügyre. Sajnos, még ma sem tudom, hogy miért kellett ezt megélnem.

Az ellenforradalom alatti helytállásom meghozta ugyan a megnyugvást. Az én családom a sérelem dacára is helytállt. A feleségem, mint pártönkivüli MNDSZ¹⁶-asszony, 1957 januárjában már szervezte a pártot a szolnoki Patyolat Vállalatnál, és mint párttitkár, alapító tagja az MSZMP-nek. Éngem felvettek a pártba, s most mint az üzemi alapszervezet tagja, mint vezetőségi tag, a párttitkár helyettese, a megyei népi ellenőrzési bizottság tag-

ja működöm. Ezen kívül szemináriumot vezetek a vállalatnál 21 hallgatóval.

Ez a vállalat az ellenforradalom óta kétszeres élüzem. Ebben nekem is részem van, mint terv- és munkaügyi osztályvezetőnek. Remélem, most harmadszor is elnyerjük az élüzem címet. Kedves Aczél elvtárs, ne haragudjon, hogy ilyen hosszán írtam, de ez kikíváncozott belőlem, mert tudom, hogy Aczél elvtárs még többet szenvedett, s így meg tudja érteni egy 51 éves ember keserű emlékeit.

Megmondom őszintén, azért írtam, hogy hátha Aczél elvtárs tudna nekem erre az ügyre valamit mondani. Kérem, amennyiben jut egy kis idő az országos gondok mellett, engedje meg, hogy Aczél elvtárs által meghatározott időben felkeressem, és amit még nem mondtam el, elmondhassam, hogy lelki megnyugvást találjak, s valóban hinni tudjak abban, hogy soha, de soha ilyen eset nem fog előfordulni. Úgy érzem, ez nekem erőt adna ahhoz, hogy még jobban és teljes mellszélességgel harcoljak a munkáshatalomért, s ezen keresztül hat gyermekünk derűs életéért.

Elvtársi üdvözlettel: Cs. D.

Szolnok, 1958. november 29.

Aczél György válasza a következőképpen hangzott:

Kedves Cs. Elvtárs!

Levelének őszintén örültem. Tudja, Cs. elvtárs, nekünk kommunistáknak kell, hogy az egyéni sérelmeinken túl tudjuk tenni magunkat, úgy, hogy ne maradjon tüske a szívünkben. Az előforduló hibákat jóvá is lehet tenni. A hibákat személyek követték el, de a Párt eszméi tiszták!

Ha egyszer Pesten jár, feltétlenül keressen fel. Ha lehet, értesítsen előre, hogy kicsit hosszabban tudjunk elbeszélgetni. Addig is minden jót kívánok a gyerekeknek és Maguknak is, szeretettel és elvtársi üdvözlettel:

Aczél György

Budapest, 1958. december 18.

Hogy létrejött-e a személyes találkozó, arról nem maradt feljegyzés. Az viszont tény, hogy Aczél válasza később párthatározat szintjére emelkedett. Az Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1962. augusztus 16-án határozatot hozott "A személyi kultusz éveiben a munkásmozgalmi emberek ellen indított tör-

vénysértő perek lezárásáról”, amelyben kimondta: “... a törvénytételekért az akkori Központi Vezetőség tagjait felelősség nem terheli”, mert azokat az ún. “Rákosi-klikk” követte el. A Központi Ellenőrző Bizottság viszont felelős akkori hibás döntéseiért.¹⁷ Ez a határozat fontos állomása volt a Kádár-korszak konszolidációs politikájának, és beleillett abba a folyamatba, amelynek során a kiváló taktikai érzékkel rendelkező Kádár János nemcsak a Rákosi-korszak még hatalmon levő prominens politikusaival próbált meg végérvényesen leszámolni, hanem egyúttal saját baloldali ellenzékét, az elvhű, de immár szalonképtelen vezetőket is félreállította. Így az MDP Központi Ellenőrző Bizottsága egykori elnökét, Kiss Károlyt,¹⁸ 1962. november 24-én visszahívták a Politikai Bizottságból, de ezzel szinte egyidőben, 1962. október 12-én a ténylegesen Kádár helyettesként funkcionáló Marosán Györgyöt¹⁹ is felmentették valamennyi párttisztviseléséből. Mindez összecsengett Kádár 1963. március 21-én, az Országgyűlésen tett bejelentésével az 1956 utáni megtorlásokat enyhíteni kívánó általános amnesztiáról, amelyet az Elnöki Tanács 1963. évi 4. számú törvényerejű rendelete kihirdetett. Ma már azt is tudjuk, hogy e bejelen-

tés egyenes összefüggésben állt azzal, hogy az Egyesült Államok 1962. december 18-án határozati javaslatot terjesztett elő az ENSZ-ben az ún. “magyar kérdés” napirendről való levételéről.

A kádári konszolidáció sikere társadalmi bázis nélkül nem valósulhatott volna meg. Aligha tévedünk, ha úgy véljük, e bázis kialakulásához a levélírójához hasonló személyes sorselmények meghatározó módon járultak hozzá.

(A dokumentumokat közzéteszi:
Bolvári-Takács Gábor)

¹ Kiszely Gábor: ÁVH. Egy terrorszervezet története, Korona Kiadó, 2000.

² Rákosi Mátyás (1892-1971) kommunista politikus, 1945-56 között a Magyar Kommunista Párt (MKP), illetve a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) főtitkára, illetve első titkára. 1945-től 1952-ig államminiszter, illetve miniszterelnök-helyettes, 1952-53-ban miniszterelnök.

³ Rajk László (1909-1949) kommunista politikus, az MKP, illetve az MDP Politikai Bizottságának és Titkárságának tagja, belügy-, majd külügyminiszter. 1949-ben koholt vádak alapján halálra ítélték és kivégezték. 1955-ben rehabilitálták. V.ö.: Soltész István: Rajk-dosszié, Láng Kiadó, 1989.

⁴ Kádár János (1912-1989) kommunista politikus, az MKP, illetve az MDP főtitkár-helyettese, 1948-51 között belügyminiszter. 1951-54 között koholt vádak alapján börtönben ült. 1956-88 között a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Központi Bizottsága (KB) első titkára, illetve főtitkára. 1956-58 és 1961-65 között miniszterelnök, 1958-61 között államminiszter.

⁵ Aczél György (1917-1991) kommunista kultúrpolitikus. 1946 augusztusától 1948 májusáig a Zemplén megyei pártbizottság titkára, majd 1949 nyaráig Baranya megyei párttitkár. 1957-89 között az MSZMP KB, 1970-88 között az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, 1957-től művelődésügyi miniszterhelyettes. A levél megírásának idején - 1958-67 között - a miniszter első helyettese. 1967-74 és 1982-85 között a KB titkára, 1974-82 között a minisztertanács elnökhelyettese, 1985-1989 között a KB Társadalomtudományi Intézete főigazgatója.

⁶ MOL XIX-I-4-aaa. 52.d. 1668/58.

⁷ A Magyar Dolgozók Pártja Zemplén Megyei Bizottságáról van szó.

⁸ Ez a fényképezési póz a korszak politikusainak jellemzője (lásd pl. Rákosi a bűzátáblában - Pünkösdi Árpád: Rákosi a csúcson 1948-1953 c. könyvének címlapfotóján, Magyar Könyvklub, 1996.), másrészt Aczél valóban szerette a gyerekeket, Zemplénben több keresztapaságot is vállalt.

⁹ Aczél György Zemplénben végzett munkájáról lásd Révész Sándor: Aczél és körünk, Sík Kiadó, 1997, 25-32.o.

¹⁰ Aczél Györgyöt 1949 júliusában tartóztatták le, és 1950 márciusában koholt vá-

dak alapján börtönbüntetésre ítélték. 1954 júliusában szabadult. Lásd erről: Révész Sándor: i.m. 41-51.o., Hódos György: Kirakatpercek, Eötvös Kiadó, 1990, 125-127. és 145-150.o.

¹¹ A városi pártbizottságról van szó.

¹² Magyar-Szovjet Társaság, a Magyar-Szovjet Baráti Társaság neve 1948-56 között.

¹³ Államvédelmi Hatóság, 1948-56 között működött, közvetlen pártfelügyelet alatt álló erőszakszervezet, jogelődje a BM Államvédelmi Osztálya (ÁVO).

¹⁴ Helyesen valószínűleg: "meghallgatás nélkül".

¹⁵ Központi Ellenőrző Bizottság, a párt legfelső fegyelmi fóruma. Határozatai ellen a pártkongresszushoz lehetett fellebbezni.

¹⁶ Magyar Nők Demokratikus Szövetsége, 1945-56 között működött tömegszervezet..

¹⁷ A MSZMP határozatai és dokumentumai 1956-1962, Kossuth Könyvkiadó, 1964, 554-558.o.

¹⁸ Kiss Károly (1903-1983) kommunista politikus 1946-56 között az MDP KEB elnöke, rövid ideig külügyminiszter is. 1956-62 között az MSZMP KB titkára, a Politikai Bizottság tagja.

¹⁹ Marosán György (1908-1992) szociáldemokrata, majd kommunista politikus. Aktívan részt vett a Magyar Dolgozók Pártja 1948. évi létrehozásában. 1956-62 között az MSZMP KB titkáraként Kádár János első titkár tényleges helyettese, 1957-60 között államminiszterként kormánytag is.